

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6

О. В. Толкаченко

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОЗЕЛЕНЕННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються питання щодо заходів з благоустрою населених пунктів, де важливою складовою є їх озеленення. Визначаються правові та організаційні засади озеленення населених пунктів.

Ключові слова: благоустрій населених пунктів, озеленення населених пунктів, утримання зелених насаджень.

У містах створюється специфічне і багато в чому несприятливе для життєдіяльності людини довкілля, що пов'язано зі стрімким зростанням міст, широкомасштабною, масовою забудовою міських і приміських територій.

Одним із рішень цих проблем в міських умовах є озеленення, адже здійснення озеленення населених пунктів — первинна необхідність для формування повноцінного життєвого середовища людини.

Озеленення повинне проводитися за науково обґрунтованими принципами і нормативами, передбачати рівномірне розміщення серед забудов садів, парків та інших великих зелених масивів, пов'язаних бульварами, набережними, озеленими смугами, а також зберігати максимальну кількість вже існуючих зелених насаджень. Окремі аспекти даного питання досліджували: Г. І. Балюк, С. О. Боголюбов, Л. О. Бондар, М. М. Бринчук, Ю. О. Вовк, П. О. Гвоздик, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, О. С. Колбасов, В. В. Костицький, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. В. Петров, Ю. С. Шемшученко та інші.

Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про благоустрій населених пунктів», роботи щодо відновлення, належного утримання та раціонального використання територій, охорони та організації упорядкування об'єктів благоустрою з урахуванням особливостей їх використання розглядаються як заходи з благоустрою населених пунктів. Благоустрій населених пунктів передбачає наступні заходи, що чинять вплив на забезпечення охорони зелених насаджень населених пунктів:

– розроблення і здійснення ефективних і комплексних заходів з утримання територій населених пунктів у належному стані, їх санітарного очищення, збереження об'єктів загального користування, а також природних ландшафтів, інших природних комплексів і об'єктів;

– організація належного утримання та раціонального використання територій, об'єктів рекреаційного, природоохоронного, оздоровчого, історико-культурного та іншого призначення та інше [1].

Важливою складовою благоустрою населених пунктів є їх озеленення. *Правове регулювання озеленення населених пунктів*, з огляду на п. 1.1. Наказу Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України № 105, полягає у визначенні правових та організаційних засад озеленення населених пунктів, що спрямовані на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини. Озелененням населених пунктів, відповідно до п. 2.1. Наказу Мінбуду України № 105, є комплекс робіт зі створення і використання зелених насаджень у населених пунктах, або системи зелених насаджень населених пунктів. Озеленення населених пунктів складається з таких видів робіт, як декоративне садівництво, утримання зелених насаджень, вертикальне озеленення та інше [2].

Найбільш загальним поняттям є *декоративне садівництво*, що, відповідно до п. 2.1. Наказу Мінбуду України № 105, являє собою підгалузь господарства, яка включає: зелене будівництво, утримання зелених насаджень, формування ландшафтів, квіткове оформлення територій, вирощування посадкового та посівного матеріалу, квіткових та декоративних культур та утримання до віку знесення.

Зелене будівництво, відповідно до п. 8.1. Наказу Мінбуду України № 105, є комплексним процесом створення нових міських насаджень і реконструкцією наявних. До зеленого будівництва входять такі типи робіт, як: вертикальне планування території, прокладання водостоків і дренажів, будівництво водойм, влаштування підпірних стін, будівництво огорож, альтанок, павільйонів та інших споруд, обладнання території урнами для сміття та інше.

Утримання зелених насаджень — дотримання режиму їх використання з проведенням агротехнічних заходів, що сприяють нормальному ростові [2]. *Агротехніка озеленення* включає до свого змісту наступні дії, виконання яких впливає на рівень забезпечення охорони зелених насаджень населених пунктів.

1. *Підготовка ґрунту для садіння і посіву*, що здійснюється з врахуванням ступеню його забруднення і наявності основних поживних речовин. На ділянках, особливо забруднених, здійснюється повна заміна ґрунту. В іншому випадку, на ушкоджений шар насапється родючий рослинний ґрунт.

2. *Садіння і пересаджування дерев та чагарників* з врахуванням їх біологічних характеристик та особливостей об'єкту озеленення. Чинне законодавство України передбачає вимоги та умови, дотримання яких є обов'язковим та які можна згрупувати наступним чином:

1) підбір і підготовка посадкового матеріалу: викопування посадкового матеріалу; приймання посадкового матеріалу; пакування і транспортування саджанців; збереження посадкового матеріалу;

2) основні вимоги при садінні дерев і чагарників: строки і норми садіння; способи садіння великорозмірних дерев; літня посадка; особливості садіння на промислових територіях та на вулицях [2].

Кожна з цих вимог регламентує роботи з врахуванням їх специфіки, організаційних можливостей та біологічних особливостей рослин та місцевості, в тому числі типу ґрунтів. Ці положення законодавства є яскравим прикладом, коли біологічні закони становлять основу правових норм і дія цих норм спрямована, перш за все, на забезпечення виконання суспільством цих біологічних законів.

3. *Влаштування газонів і квітників.* Є загальні правила озеленення населених пунктів та спеціальні, які передбачені щодо кожного об'єкту благоустрою, як, наприклад, щодо експлуатації газонів, відповідно до п. 9.5.5. Наказу Мінбуду України № 105: «У процесі експлуатації газонів проводять поливання, боротьбу з бур'янами, підстригання, поверхнєве удобрення, захист рослин від шкідників і хвороб, аерацію дернини, землювання, регулювання росту трав з використанням фізіологічно активних речовин, а також механічну обробку і ремонт дернини».

Те ж саме стосується *методів та засобів озеленення об'єкту благоустрою, які обираються з врахуванням характеристик* цього об'єкту. Наприклад, п. 9.5.5.2. Наказу Мінбуду України № 105 передбачає, що режим скошування повинен відповідати типу, призначенню газонів і складу травосуміші. При цьому важливо зберігати та підтримувати виконання об'єктом рослинного світу естетичної функції. Методи та засоби догляду за квітниками детально визначаються у п. 9.4. Наказу Мінбуду України № 105.

З огляду на зміст естетичної функції та з врахуванням біологічних характеристик зелених насаджень в чинному законодавстві України розрізняють також омолодження декоративних кущів та формувальне обрізування кущів [2].

4. *Догляд за наявними зеленими насадженнями.* Відповідно до п. 9.1. Наказу Мінбуду України № 105, несприятливі умови урбанізованого міського середовища призводять до передчасного старіння насаджень і зниження їх життєздатності. Для встановлення ступеня життєздатності деревних рослин балансоутримувачу необхідно проводити *діагностику стану зелених насаджень* і на основі діагностичних ознак планувати агротехніку догляду за зеленими насадженнями, що здійснюється протягом року і полягає у здійсненні наступних робіт: поливання, внесення добрив, вкриття, оприскування крон дерев, догляд за ґрунтом, боротьба з бур'янами, обробка дупел і механічних пошкоджень, формування крон дерев і чагарників [2].

Серед цих робіт виділяється боротьба з бур'янами, яка здійснюється двома способами — механічним (прополювання, скошування) та хімічним (застосування гербіцидів) [2]. Якщо механічний спосіб боротьби з бур'яном є традиційним для озеленення населеного пункту та простим у його виконанні, то хімічний вимагає більш детальної правової регламентації. Це

зумовлено специфікою біологічних характеристик відповідного хімічного об'єкту, що здійснює вплив на зелене насадження. Зокрема, п. 9.5.5.2. Наказу Мінбуду України № 105 визначає, що *регулятори росту* застосовуються з метою пригальмування росту і зменшення кількості скошувань зелених насаджень. Обидва ці способи боротьби з бур'яном з метою досягнення найбільшого ефекту можуть поєднуватися.

5. *Біологічний і хімічний захист рослин від шкідників та хвороб.* Розглядаючи дане питання, слід зазначити, що захист зелених насаджень населених пунктів має постійний характер та здійснюється протягом усього періоду життєздатності відповідного об'єкту. Для виконання або прогнозування розвитку шкідників та хвороб зелені насадження обстежуються від 3 до 5 разів за вегетаційний період. До системи заходів боротьби із шкідниками і хворобами зелених насаджень, згідно з розділом 11 Наказу Мінбуду України № 105, належать:

1) організація служби нагляду і прогнозу масової появи та поширення шкідників і хвороб;

2) застосування заходів з підвищення стійкості насаджень. *Стійкістю зелених насаджень* визнається здатність цих насаджень зберігати функціонування в умовах дії як антропогенних факторів, так і природних негативних факторів [2]. Одним із заходів підвищення стійкості насаджень є підживлення рослин, яке потрібне для їх забезпечення органічними і мінеральними елементами. Воно здійснюється два рази за сезон: весною, до початку росту стебел, та восени за допомогою сухих або рідких добрив. Терміни та норми їх внесення залежать від ґрунтово-кліматичних умов населеного пункту і біологічних характеристик зелених насаджень, як, наприклад, віку;

3) застосування заходів з насичення зелених насаджень комахоїдними птахами та ентомофагами;

4) застосування активних заходів боротьби зі шкідниками і хворобами шляхом використання комплексу хімічних та інших методів, направлених на швидку ліквідацію вогнищ.

У чинному законодавстві України закріплюються наступні **основні методи захисту зелених насаджень населених пунктів** від шкідників та хвороб:

1. *Агротехнічні заходи боротьби* зі шкідниками і збудниками хвороб зелених насаджень населених пунктів, які проводяться з метою підвищення стійкості насаджень і створення несприятливих умов для розвитку і поширення шкідників та хвороб протягом усього періоду створення і експлуатації насаджень [2]. Так, широко застосовуються пестициди та агрохімікати. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про пестициди та агрохімікати»: «При застосуванні пестицидів і агрохімікатів здійснюється комплекс заходів відповідно до регламентів, встановлених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки (поля) і стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин, прогнозу розвитку шкідників і хвороб». Переліки пестицидів і агрохімікатів, дозво-

лених до використання в Україні, затверджуються спеціально уповноваженими державними органами. В окремих випадках чинне законодавство України дозволяє використання хімічних стимуляторів росту рослин. При цьому передбачаються їх концентрації. Наприклад, п. 9.2.1. Наказу Мінбуду України № 105 визначає: «Більш сучасний спосіб утримання живоплотів — використання хімічних стимуляторів росту: інгібіторів, зокрема гідрозиду малеїнової кислоти (ГМК). Ефективність і тривалість дії препарату залежить від концентрації розчину, видових особливостей рослини і строків обробки. Обробка живоплоту ГМК дає можливість обмежитись одноразовою стрижкою за весь період вегетації».

2. *Хімічні засоби боротьби* зі шкідниками і збудниками хвороб зелених насаджень населених пунктів, які проводяться із застосуванням хімічних препаратів проти шкідників і збудників хвороб зелених насаджень. Обробка рослин хімічними препаратами здійснюється згідно з інструкціями щодо їх застосування.

3. *Біологічні засоби боротьби* зі шкідниками і збудниками хвороб зелених насаджень населених пунктів, які обираються з огляду на принцип антагоністичності взаємовідносин між окремими групами живих організмів (полягає у використанні комахоїдних птахів і звірів, хижих і паразитуючих комах, збудників хвороб комах та інших антагоністичних мікроорганізмів).

4. *Біофізичні і механічні методи боротьби* зі шкідниками і збудниками хвороб зелених насаджень населених пунктів, що включають різноманітні засоби знищення комах за допомогою фізичних і хімічних пристосувань (використання приманок, перешкод, світлових пасток тощо).

5. *Інтегральний метод боротьби* зі шкідниками і збудниками хвороб зелених насаджень населених пунктів передбачає використання засобів захисту зелених насаджень у поєднанні з природними регуляторами чисельності шкідників рослин: поєднанні хімічних і біологічних методів боротьби зі шкідниками, комахами, застосування хімічних методів у поєднанні з біопрепаратами — атрактантами. При цьому здійснюється підбір найбільш ефективних способів і засобів боротьби, які б найменш згубно діяли на корисні організми і впливали на навколишнє середовище [2].

В цілому, застосуванню всіх цих заходів *боротьби* зі шкідниками і збудниками хвороб зелених насаджень населених пунктів притаманні *комплексність та системність*. Так, у ч. 2 п. 11.5. Наказу Мінбуду України № 105 зазначається: «Жоден з наведених вище заходів не може бути ефективним зокрема, тому для захисту окремих об'єктів зеленого господарства міст та інших населених пунктів необхідно розробляти і застосовувати систему заходів боротьби з шкідниками та хворобами зелених насаджень».

Виконання тих чи інших робіт залежить від особливостей об'єкту благоустрою, а саме зеленого насадження та території його розташування. Всі вищевикладені елементи агротехніки озеленення є складовими виробничого процесу утримання об'єктів зеленого господарства. Окрім цього, цей виробничий процес включає до свого складу також садіння та видалення окремих дерев, санітарне очищення території об'єкта благоустрою [2].

Хоча у чинному законодавстві виділяється окремим розділом «Створення зелених насаджень» (розділ 8 Наказу Мінбуду України № 105) від охорони зелених насаджень (розділ 7 цього Наказу), це є складова охорони. Створення зелених насаджень населених пунктів передусе їх охороні та без такого створення не може бути охорони.

Окрім цього, слід згадати про природоохоронний характер всього процесу озеленення. Так, п. 8.12. Наказу Мінбуду України № 105 містить умови, які слід враховувати при садінні дерев і чагарників у зв'язку з тим, що процес росту і розвитку деревних рослин на вулицях і площах відбувається в складних умовах (підвищена температура повітря і ґрунту, ущільненість ґрунту, загазованість, задимленість повітря, наявність пилу тощо). Відповідно до п. 8.12.2. даного Наказу, слід підбирати *стійкі до загазованості, задимленості, пилу* породи дерев (клен гостролистий і сріблястий, липа дрібнолиста і широколиста тощо). При цьому зазначається, що хвойні є найменш стійкими в складних екологічних умовах [2].

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що за своїм змістом озеленення є господарською діяльністю, спрямованою на підтримання біологічних характеристик вже існуючих об'єктів рослинного світу або вживлення цих об'єктів в штучно створені умови. Отже, оскільки у законодавстві щодо правового режиму зелених насаджень населених пунктів багато уваги приділяється регламентації біологічних процесів, ці правові норми можна назвати більше біологічними, аніж екологічними. Також треба підкреслити, що під час озеленення повинна враховуватися екологічна обстановка відповідної місцевості та біологічні характеристики зелених насаджень в цілому.

Список літератури

1. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» № 2807-IV від 6 вересня 2005 року (зі змінами) // Урядовий кур'єр від 19.10.2005 — № 198.
2. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджені Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України № 105 від 10 квітня 2006 року // Офіційний вісник України. — 2006. — № 31. — С. 415. — Ст. 2276.

Е. В. Толкаченко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОЗЕЛЕНЕНИЯ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье рассматриваются вопросы благоустройства населенных пунктов, важной составляющей которого является озеленение. Определяются правовые и организационные основы озеленения населенных пунктов.

Ключевые слова: благоустройство населенных пунктов, озеленение населенных пунктов, зеленые насаждения.

E. V. Tolkachenko

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

LEGAL REGULATION OF THE HUMAN SETTLEMENTS GARDENING IN UKRAINE

Summary

The questions of the human settlements accomplishment, which important component is gardening, are considered in the article. Legal and organizational fundamentals of the human settlements gardening are defined.

Key words: the human settlements accomplishment, the human settlements gardening, green plantations.